

**LA DESAFECCIÓ POLÍTICA A CATALUNYA**

Informe per a la

**FUNDACIÓ JAUME BOFILL**

12 de novembre de 2007

## ÍNDEX

I.	CREDITS .....	2
II.	L'ESTUDI: QUÈ, COM I PER QUÈ? .....	3
	INTRODUCCIÓ .....	3
	OBJECTIUS.....	3
	METODOLOGIA .....	4
III.	PRINCIPALS RESULTATS DE L'ESTUDI .....	7
IV.	SÍNTESI DE LES ENTREVISTES .....	10
	LES DIMENSIONS DEL FENOMEN DE LA DESAFECCIÓ .....	10
	Gravetat.....	10
	Territorialitat .....	12
	Temporalitat .....	14
	Col·lectius socials afectats.....	16
	Objecte de la desafecció.....	18
	LES CAUSES EXPLICATIVES .....	20
	Raons estructurals.....	21
	Raons conjunturals .....	28
	CONSEQÜÈNCIES PREVISTES .....	29
	RESPOSTES, SOLUCIONS, MESURES .....	30

## **I. CREDITS**

### **Direcció institucional**

Fundació Jaume Bofill

Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya

### **Realització i redacció de l'informe**

Ismael Blanco i Pau Mas

### **Entrevistats**

David Aarón (alcalde de Callús), Jordi Alberich (Cercle d'Economia), Pere Almeda (Departament de Justícia - Generalitat de Catalunya), Josep-Lluís Bonet (Freixenet), Helena Brustenga (Synergic), Eusebi Cima (FEPIME), Manel Castellet (UAB), Patrícia Comas (FMRF), David Coral (Contrapunto), Joaquim Crespo (TBWA), Carles Duarte (Fundació Carulla), Eva Fernández (FAVB), Ignasi García (Síndic de Greuges), Martí Gasull (Plataforma per la Llengua), Miquel Llugany (ex-alcalde de Rubí), Ezequiel Martínez (Alcalde de Sant Joan de Vilatorrada), Joan Molins (Ciments Molins), Pol Morillas (Fundació CIDOB), Ramon Pascual (Laboratori del Sincrotró), Ramon Pecanins (Fundació Collserola), Ramón Plandiura (UPF), Jordi Porta (ÒMNIMUM Cultural), Mònica Sabata (UNESCOCAT), Marina Subirats (ex-regidora de l'Ajuntament de Barcelona), Marta Vall-Llosera (Salvem l'Empordà), Anna Veiga (Institut Universitari Dexeus), Eulàlia Vintró (ex-regidora de l'Ajuntament de Barcelona), Matias Vives (Síndic de Greuges).

## II. L'ESTUDI: QUÈ, COM I PER QUÈ?

### INTRODUCCIÓ

El present estudi respon a la preocupació que suscita la percepció d'una creixent desconfiança de la ciutadania envers la política - entesa aquesta de forma àmplia (polítics, partits, institucions, etc.). Els baixos nivells de participació en algunes conteses electorals, el creixement del vot en blanc o les actituds de desinterès o de desconfiança cap a la política expressades en les enquestes d'opinió serien alguns dels principals reflexos d'aquest fenomen.

L'anomenada *desafecció política*, l'allunyament progressiu de la ciutadania respecte la política, expressa un creixent descrèdit i una progressiva manca de legitimitat de tot allò que es relaciona amb la mateixa. Cal matisar, però, que la desafecció política no és sinònim de passivitat política, doncs el sentiment d'allunyament respecte la política convencional pot anar acompanyat d'un increment de la participació a través d'altres vies menys convencionals o fins i tot expressar-se a través de fórmules participatives pròpies de la política convencional, com el vot en blanc.

Amb tot, la *desafecció política* és un fenomen que inquieta i que preocupa, doncs mina la legitimitat del sistema polític representatiu. S'imposa, per tant, el repte d'entendre les dimensions d'aquest fenomen, les seves causes explicatives així com explorar possibles mesures per combatre'l.

### OBJECTIUS

El present estudi respon a un triple objectiu. En primer lloc, vol esbrinar si la *desafecció política* existeix a Catalunya, les seves dimensions i si efectivament és un fenomen que mereix la nostra atenció i ens ha de preocupar. En segon lloc, vol explorar les seves principals causes explicatives, tot parant atenció a la distinció entre qüestions globals i locals, conjunturals i estructurals. Finalment, l'estudi té per missió apuntar possibles respostes que es podrien donar a aquest fenomen des de l'àmbit polític.

## **METODOLOGIA**

Aquest estudi té la particularitat d'haver-se elaborat a partir d'un treball qualitatiu que permetrà contrastar o enriquir les conclusions que s'extreguin d'altres estudis basats en l'anàlisi d'enquestes d'opinió. Així, doncs, s'han realitzat una trentena d'entrevistes a persones que responen als següents perfils o categories (taula 1):

- **POLÍTICA I ADMINISTRACIÓ** - alcaldes i altres polítics locals (en actiu o no) i tècnics de l'administració pública.
- **ECONOMIA I EMPRESA** - entitats de representació empresarial, empreses d'àmbits diversos, empreses de màrketing i publicitat.
- **ENTITATS I MOVIMENTS SOCIALS** - agents socioculturals i educatius, entitats, moviments socials.
- **UNIVERSITAT I CONEIXEMENT CIENTÍFIC** - professionals, investigadors, professors universitaris.

**Taula 1. Nombre d'entrevistes realitzades segons el perfil dels entrevistats**

<b>Perfils</b>	<b>Nombre d'entrevistes</b>
<b>POLÍTICA I ADMINISTRACIÓ</b>	8
<b>ECONOMIA I EMPRESA</b>	9
<b>ENTITATS I MOVIMENTS SOCIALS</b>	6
<b>UNIVERSITAT I CONEIXEMENT CIENTÍFIC</b>	5
<b>Total</b>	28

Es tracta, per tant, de persones amb perfils diversos, però que tenen en comú dos fets que fan especialment interessant entrevistar-les:

- ocupar una posició política, professional o social rellevant i que considerem que els permet observar comportaments col·lectius, interpretar la manera de sentir i de pensar de la ciutadania, o com a mínim de certs col·lectius amb qui tenen relació habitual - tot i que les opinions expressades en les entrevistes són essencialment seves, personals.
- No són, malgrat tot, persones amb una posició pública i/o mediàtica molt destacada. Es tracta de persones l'opinió de les quals no es coneix a través dels mitjans de comunicació i de difusió convencionals, d'àmbit nacional, i això encara reforça més l'interès de conèixer-ne l'opinió.

La selecció de les persones a entrevistar s'ha efectuat a partir de xarxes de coneixença personal, tot respectant determinats criteris de diversitat política, generacional, de gènere i territorial. No obstant això, si bé s'ha garantit un cert nivell de diversitat, no és possible parlar de representativitat ni de validesa estadística de la mostra i per tant, en cap cas les seves opinions poden ser extrapolades al conjunt de la població. La representativitat de la mostra no és l'objectiu d'aquest estudi. Ans el contrari, s'ha optat per aprofundir en l'anàlisi de les opinions de les persones entrevistades per tal d'il·lustrar la problemàtica de la desafecció des d'un punt de vista qualitatiu.

Les entrevistes s'han realitzat a partir de qüestionaris semi-estructurats i en converses d'una hora de durada aproximadament. Les entrevistes han estat enregistrades, però s'ha defugit la transcripció literal, prioritzant el buidat de les opinions a partir dels ítems que, al seu torn, conformen l'estructura d'aquest informe.

Així, doncs, l'informe s'estructura de la següent manera: en primer lloc, es destaquen els principals resultats de l'estudi i s'apunten algunes de les conclusions que se'n poden extreure pel que fa a possibles mesures que pretenguin abordar el fenomen de la desafecció; seguidament, s'expliquen

amb detall les opinions expressades per les persones entrevistades, resseguint els grans temes que s'hi van tractar. En cada apartat aclarim quines van ser les preguntes formulades i fem una síntesi dels posicionaments que van suscitar. Sempre respectant l'anonimat de les persones entrevistades, s'introdueixen algunes cites literals que il·lustren el tipus d'opinions expressades.

### III. PRINCIPALS RESULTATS DE L'ESTUDI

Com es veurà més endavant, sovint les persones entrevistades han discrepat en la seva valoració de certs aspectes del fenomen de la desafecció política. No obstant això, expressen coincidències en alguns punts bàsics, els quals ens permeten indicar algunes idees generals en clau de conclusions principals de l'estudi i de recomenacions:

**Primera conclusió:** la desafecció existeix, és greu i per tant, convé emprendre mesures orientades a combatre-la.

Una primera idea que inferim de les entrevistes realitzades és que el fenomen de la desafecció política és un problema que, efectivament, es dona en el nostre país. El distanciament de la gent respecte la política és un fet que s'observa, sobretot, en el creixent descontentament respecte la *classe política* -els líders polítics i els partits-, així com en els baixos nivells de participació i en l'increment del vot en blanc en certes conteses electorals. No es tracta d'un fenomen exclusiu de Catalunya ni de la resta de l'estat, però sí que hi ha alguns elements específics de la realitat política catalana que podrien haver incidit conjunturalment en un increment de la desafecció en el nostre context. Tot plegat indica la necessitat d'incorporar plenament la desafecció a l'agenda política catalana i d'endegar mesures orientades a combatre-la.

**Segona conclusió:** El principal objecte de la desafecció són els líders polítics i els partits polítics. Cal prioritzar mesures orientades a recuperar-ne el seu prestigi.

Entre les persones entrevistades, sembla força generalitzada la percepció que els líders polítics i els partits prioritzen l'accés al poder i el desgast dels oponents abans que no pas els interessos generals; que els polítics s'embranquen en un joc permanent de declaracions i contra-declaracions que resulten insubstancials per a la gran majoria de la gent; es desconfia de la capacitat dels polítics per formular projectes socialment transformadors;

s'estén la idea que la política és, sobretot, una lluita pel poder institucional i no pas un espai per a la transformació social. Per tant, convé prioritzar la recuperació del prestigi de la classe política i dels partits en tant que protagonistes del sistema representatiu.

**Tercera conclusió:** Bona part de les causes explicatives del fenomen de la desafecció tenen un caràcter estructural i multi-dimensional. S'imposa, per tant, la necessitat de fer diagnòstics en profunditat d'aquest fenomen, que vagin més enllà de les conjuntures polítiques concretes.

Bona part de les causes explicatives del fenomen de la desafecció tenen un caràcter estructural: d'una banda, la globalització limita el marge de maniobra dels governs, la qual cosa agreuja la sensació que "no hi ha alternatives"; d'altra banda, està en marxa un profund procés de canvi de valors en la societat que apunta cap a la individualització, la crisi dels valors col·lectius, la passivitat social, el creixent qüestionament de les fonts tradicionals d'autoritat (entre elles les institucions polítiques representatives). Per tant, convé actuar a través d'estratègies diverses, que reconeguin i facin justícia a la multidimensionalitat de la problemàtica i que vagin a les arrels del fenomen.

**Quarta conclusió:** Malgrat tot, hi ha factors conjunturals i específics de la política catalana que agreugen la desafecció. Cal tenir-los en compte, també, a l'hora d'emprendre mesures.

Més enllà dels factors de caràcter estructural i global, hi ha factors conjunturals i específics de la realitat política catalana que agreugen la desafecció. Les persones entrevistades esmenten aspectes com determinats pactes post-electoralis que no acaben de ser entesos per la ciutadania; la manca de coherència entre les forces polítiques de govern; la crisi de lideratge; la sensació que no es prioritzen en l'agenda els temes que realment preocupen a la gent i que no es donen respostes prou decidides a problemes

que la gent experimenta quotidianament. S'entén que es tracta d'un problema de comportament i d'actituds i es convida els polítics a prendre consciència d'aquests problemes i se'ls convida a actuar amb més responsabilitat.

**Cinquena conclusió:** El problema de la desafecció tindria un fort component de *crisi de representativitat*. Calen mesures orientades a “democratitzar la democràcia”.

Segons una opinió força generalitzada entre les persones entrevistades, bona part de la desafecció política de la ciutadania respon a una doble percepció de poca capacitat d'incidència de la ciutadania en el procés polític i d'excés d'autonomia i de funcionament autorreferencial per part de la classe política. De fet, la gran majoria de les propostes coincideixen a constatar la necessitat de millorar els marges d'incidència política de la gent, ja sigui augmentant la porositat dels partits i els polítics respecte les inquietuds, les necessitats i les demandes dels ciutadans; ja sigui ampliant els marges d'elecció dels representants polítics a través de les reformes pertinents del sistema electoral; ja sigui emprenent mesures de democràcia participativa. La desafecció exigeix ampliar els marges de participació democràtica, i no menys.

#### IV. SÍNTESI DE LES ENTREVISTES

##### LES DIMENSIONS DEL FENOMEN DE LA DESAFECCIÓ

El primer bloc de preguntes formulades a les persones entrevistades fa referència a les dimensions del fenomen de la desafecció política: Es tracta d'un fenomen greu o potser no hauríem de donar-li tanta importància? És un fenomen global, que es pot observar en totes les democràcies, o bé per algun motiu es dóna amb més intensitat a Catalunya o al conjunt d'Espanya? Es tracta d'un fenomen recent o ve de lluny? Afecta de manera particular a algun col·lectiu social? Quin és el principal objecte de la desafecció - els polítics, els partits, les institucions...?

##### Gravetat

###### *Un fenomen greu i preocupant*

- La gran majoria de les persones entrevistades coincideix a reconèixer que el fenomen de la desafecció es pot observar amb claredat a Catalunya i que es tracta d'un fenomen greu i preocupant i per tant, digne d'atenció.
- En primera instància, la majoria apunten com a evidències d'aquest fenomen un increment de l'abstenció electoral -que gairebé ningú no posa en dubte que existeix-, així com les actituds d'indiferència, desconfiança o desinterès que la gran majoria de la gent expressa cap a la política.
- Només hi ha dues persones entrevistades que treuen importància al fenomen de la desafecció. Una d'elles creu que "*exagerem*" i que aquesta exageració és el resultat

*"d'uns polítics que no entenen que han de fer la seva feina i que el problema és que la gent no vol que se'l hi fiqui la política a casa constantment".*

L'altra insisteix a presentar el distanciament com a quelcom *"normal i saludable"*:

*"és un signe de normalitat democràtica, que ens equipara al que ja fa temps que està succeïnt en altres democràcies amb més trajectòria històrica. La gent ha acabat entenent que els polítics prometen moltes coses que després no podran acomplir i que això forma part d'un sistema democràtic on els polítics han de competir permanentment per guanyar vots. Així, doncs, el distanciament de la gent és un comportament raonable, normal"*.

- Hi ha dues persones (joves, una d'elles vinculada a una entitat i l'altra amb un càrrec de confiança política a l'administració pública) que matisen: la política, en termes generals, entesa com *"gestió del interessos col·lectius"*, sí que interessa a la gent

*"la gent s'interessa per les infraestructures, pel medi ambient, per les polítiques educatives, per la sanitat..."*

en canvi, el que genera un desinterès creixent, fins i tot *"irritació"*, és

*"la política convencional: les disputes partidistes, les declaracions i contra-declaracions, les campanyes electorals..."*.

- Una persona assenyala l'aparent paradoxa que avui la política genera desafecció, però que en canvi, la gent té cada cop més expectatives - *"potser excessives?"*- dipositades en la política.
- El terme "desafecció" no agrada a tothom. Alguns prefereixen parlar de

**"distanciament"**. Per una d'elles,

***"parlar de desafecció implica culpabilitzar els ciutadans: 'ells són els desafectes', quan en realitat qui s'ha distanciat és la classe política"***.

## **Territorialitat**

En aquest punt hi ha més diversitat d'opinions que no pas en l'anterior, tot i que la majoria accepten que el fenomen de la desafecció té un caràcter global, s'està produïnt en d'altres democràcies i per tant no és exclusiu del nostre país.

*Comparació d'Espanya amb altres països:*

- Alguns intueixen, però, que a Espanya es dona aquest fenomen amb més intensitat que no pas en d'altres països ***"més madurs democràticament"***. Per exemple, dos entrevistats contrasten la realitat espanyola amb la francesa: aquesta última suposadament reflexaria un alt nivell d'interès i d'implicació política; això, entre d'altres aspectes, es demostraria a partir de l'elevada participació en les últimes eleccions presidencials franceses i en el fet que

***"allà, la gent està més informada, està més preparada políticament"***.

- En canvi, per d'altres persones entrevistades, ni a Catalunya ni a Espanya tenim més motius per estar preocupats que en d'altres països. Una d'elles compara la realitat espanyola amb Itàlia i Argentina, per exemple, i arriba a la conclusió que ***"aquí estem molt millor"***. Una altra entén que

***"la comparació entre la participació electoral en les***

*darreres eleccions municipals a Catalunya i les eleccions presidencials a França resulta, senzillament, absurda".*

Comparació de Catalunya amb altres parts d'Espanya:

- Comparant Catalunya amb altres parts de l'estat, alguns creuen que a Catalunya estem "*millor*", en el sentit que

*"la nostra és una societat més polititzada, més participativa, amb més cultura política... potser amb l'excepció del País Basc o fins i tot de Madrid".*

- Per altres, en canvi, a Catalunya tenim més motius per preocupar-nos que a la resta de l'estat. Per alguns, aquest fet té a veure amb la conjuntura política a catalana dels darrers anys - el procés de revisió de l'Estatut, "*l'experiència del tripartit*" etc.:

*"Hem viscut un excés de política durant els darrers anys i això ha generat cansament".*

Per un entrevistat, en canvi, el problema és que

*"a Catalunya hi ha molta gent que no se sent interessada ni implicada amb la política catalana pel pes excessiu que té la qüestió identitària"*

Es tracta d'un tema estructural, no conjuntural. La desafecció seria "*selectiva*": afectaria la política nacional de Catalunya.

## Temporalitat

*La Transició Política com a punt de partida per interpretar l'evolució del fenomen:*

- Tots els entrevistats coincideixen a apuntar aquesta seqüència temporal (1) La Transició Democràtica com un moment de molta il·lusió, interès, implicació política - tot i que molts reconeixen que tendim a idealitzar el nostre passat polític:

*"Tendim a tenir una visió romàntica, mística, religiosa etc. del nostre passat participatiu";*

(2) La consolidació democràtica emmarca un procés de disminució de l'interès per la política, de creixent allunyament, de progressiva desmobilització. Un entrevistat parla d'una *"onada generacional"*, en el sentit que hi va haver una generació altament implicada en política i que ja no ha tornat a existir més. Un altre afirma que

*"a Catalunya, el pas de la il·lusió a la desil·lusió va ser molt ràpid, probablement perquè les expectatives dipositades en la democràcia eren molt (massa?) altes".*

- Com interpretar aquesta progressiva retirada de la gent respecte la política? Alguns ho interpreten com *"un signe de normalització democràtica"*. Fins i tot hi ha qui afirma que

*"el que no era normal era aquella mena d'obsessió per la política que es vivia durant la Transició. El fet que la gent s'hagi anat allunyant de la política és conseqüència de la consolidació del sistema polític, de l'augment del benestar econòmic... La gent té menys motius per preocupar-se ara que abans".*

Aquesta última és una idea força extesa entre els entrevistats.

- No obstant això, la majoria insisteixen a destacar que el distanciament de la gent respecte la política reflecteix, sobretot, **"desencís"** i **"frustració d'expectatives"**.

*"La política ens havia promès ser un espai de transformació social i, en canvi, s'ha acabat convertint en una mera administració de l'estat de les coses".*

*Més enllà de la Transició: cicles, tendències que venen de lluny i el pes de factors conjunturals:*

- Un entrevistat remarca que a Espanya

*"la tendència a pensar que tots els polítics són uns lladres vé de lluny i està molt consolidada".*

Apunta, en aquest sentit, que no és un fenomen recent sinó que forma part de la **"cultura política dels espanyols"**.

- En canvi, hi ha dos entrevistats que remarquen el caràcter fluctuant de la desafecció: segons ells, la desafecció

*"va i ve segons les circumstàncies polítiques de cada moment".*

Augmentaria en casos de crisis polítiques, escàndols de corrupció etc. i disminuiria en períodes de **"bonança política"**.

- Per últim, hi ha molts entrevistats es refereixen a la conjuntura política dels darrers anys a Catalunya agreujant de la desafecció: es refereixen a

*"l'experiència del Tripartit", al "procés de l'Estatut", a la "crisi de lideratge" (vegeu l'apartat de 'causes explicatives').*

### **Col·lectius socials afectats**

Es tracta d'un fenomen que afecta transversalment a tota la societat o bé es pot observar amb més intensitat en alguns col·lectius socials que no pas en uns altres? Un altre cop, atesa la diversitat d'opinions, es fa difícil destacar posicionaments que generin consens o fins i tot tendències majoritàries entre les persones entrevistades.

#### *Un fenomen transversal*

- Alguns defensen la idea segons la qual es tractaria d'un fenomen força transversal, que afectaria per igual a diversos col·lectius socials. Es remarca, en aquest sentit, que entre els joves i els adults no hi ha diferències significatives. En aquest sentit, un dels entrevistats afirma que

*"els joves no estan més distanciat de la política del què ho està la resta de la societat i particularment, aquells que són responsables de la seva educació: pares i mestres. Els joves d'avui (com sempre) són entusiastes, tenen curiositat, volen aprendre, posen en dubte etc. Si rebutgen la política és perquè la política no té prestigi, perquè els propis adults la desprestigien".*

- D'altres afegeixen que el compromís i la implicació propis de determinats col·lectius també es donaria entre els joves. No obstant, aquests optarien per vies menys convencionals d'implicar-se i de fer política o senzillament, per canalitzar les inquietuds i les ganes de fer coses de caràcter altruïsta per altres vies -aparentment- menys polítiques, com ara les ONGs.

*Els més "desafectes", els joves*

- Alguns apunten el contrari: els joves són més passius, se senten més distants amb la política:

***"Van molt a la seva: els hi preocupa el lleure, els diners etc. Predomina el consumisme i l'individualisme i no coneixen la cultura de l'esforç. No per mala fe, sinó perquè no s'han transmès els valors adequats a les escoles".***

- Altres reconeixen l'interès viu i sentit dels joves per temes polítics puntuals, però constaten i lamenten la manca de compromís a llarg termini, la volatilitat de la implicació.

*Els més actius: els joves*

- En canvi, alguns apunten la possibilitat que els joves siguin inclús més actius que els adults, més fàcils de connectar i d'animar per una causa. Això sí, amb formats menys convencionals, per vies alternatives a les tradicionals:

***"les formes d'acció dels joves d'avui en dia són unes altres; no són els partits, o les eleccions".***

- En aquest sentit, tot i admetre un cert desencís entre els joves per les formes més tradicionals de participació, es constata, al mateix temps, que

***"com sempre, hi ha minories molt actives. Aquestes potser no aconseguen massa coses, però en tot cas, ho remouen tot".***

*Altres col·lectius particularment "desafectes": col·lectius socials vulnerables, activistes i empresaris*

- Hi ha algunes persones entrevistades que apunten que els col·lectius més distants amb la política són els col·lectius socials més vulnerables, amb més baix nivell de renda, ja sigui perquè no se senten representats per la política i no tenen expectatives que aquesta els hagi de donar respostes a les seves necessitats, ja sigui perquè la seva principal preocupació és *"arribar a final de mes"*.
- Algunes apunten que on més desafecció es dona és entre aquells que són o han estat més actius socialment i política; o que com a mínim aquí és on ha crescut més i on resulta més preocupant. Entre aquests sectors la sensació de frustració d'expectatives és més marcada:

*"per més que lluitem durant anys i anys no avancem"*.

- Alguns (pocs) identifiquen els empresaris com a principals víctimes de la desafecció. La manca de suport, les traves burocràtiques, les promeses incomplertes i la manca de lideratge en serien els principals motius:

*"sempre surt un col·lectiu que ho paralitza tot i no veus que els governs prenguin decisions importants, no manen"*.

Un dels entrevistats conclou que *"els empresaris estem desquiciats"*.

### **Objecte de la desafecció**

Quines són les principals "víctimes de la desafecció"? Aquí, a diferències dels dos punts anteriors, hi ha una gran coincidència: el que genera desafecció són principalment *"els polítics"*, *"la classe política"*, *"els partits polítics"*.

*Els polítics com a víctimes principals de la desafecció:*

- La postura majoritària és que els polítics són l'objecte preferent de

descrèdit. Representen el sistema i en són la cara visible i per tant, de forma justa o no, acaben sent l'objecte de crítica predilecte.

- Algú fa una diferenciació explícita entre *classe política* (que genera desafecció) i *les institucions i el sistema democràtic en general* (que no generen desafecció).
- Dos entrevistats afirmen que l'objecte de descrèdit és "*el polític*", però que aquest descrèdit "*va més enllà de les persones amb nom i cognom*". Es tracta dels polítics com a figura, de la classe política com a categoria:

*"Aquests fa molt temps que gaudeixen de mala premsa, és una qüestió quasi ancestral".*

- Un entrevistat deixa entreveure una visió més institucional de la classe política. Atribueix la desafecció als governs de la Generalitat i de Madrid, especialment aquest segon.
- Dos entrevistats, tot i reconèixer que els polítics són qui principalment focalitzen el descontentament de la ciutadania, identifiquen elements de descontentament més estructurals, que tenen a veure amb la incapacitat de la democràcia per resoldre determinats problemes i oferir solucions.

*Els partits com a responsables, no víctimes*

- Hi ha una minoria que situen els partits polítics en una posició similar a la dels polítics com a origen de la desafecció, però admeten que qui s'enduu principalment la mala premsa és el polític, cara visible de les organitzacions partidistes.

*La política convencional és el que està en crisi:*

- Com ja s'ha indicat, alguns esmenten, en termes més generals, que l'objecte de desafecció és "*la política convencional*" (la lluita

partidista, l'electoralisme, les formes tradicionals de participació política) i no, en canvi,

*"la política en general, la política com a idea, la política com a gestió dels afers col·lectius".*

*La desafecció selectiva*

- Finalment, també es podria observar el què es podria anomenar *desafecció selectiva* de la ciutadania respecte diferents nivells de govern (govern de l'Estat, govern de la Generalitat, govern local). La desafecció variaria en funció de (1) la gravetat de les problemàtiques; (2) l'origen o el seu responsable; i (2) les formes i els estils de fer política, "*que poden ser més elegants o més grolleres*".

## LES CAUSES EXPLICATIVES

Quines són les causes explicatives del fenomen de la desafecció? Són raons específiques del nostre país o són raons de caràcter més global? Són qüestions conjunturals o més de fons? Tenen a veure amb el perfil i les maneres de fer dels polítics o més aviat amb el disseny de les institucions? És possible relacionar aquest fenomen amb canvis socio-culturals d'abast més general? Quin paper hi juguen en tot plegat altres ens, com els mitjans de comunicació o l'escola?

Se n'enumeren moltes, de causes, i molt variades, tot i que n'hi ha algunes que es repeteixen en pràcticament totes les entrevistes. En general, podem classificar-les segons si fan referència a (1) motius estructurals, de fons; o bé a (2) motius conjunturals.

## Raons estructurals

*Relacionades amb la manera de fer dels polítics i els partits:*

- Resulta lògic que si majoritàriament s'apunta que l'objecte de la desafecció és la classe política, la majoria de persones entrevistades també busquin les causes explicatives del fenomen de la desafecció en els comportaments de la mateixa. Comportaments, però, que no responen a conjuntures concretes, sinó que serien propis de la manera de ser dels polítics o dels partits.
- La política ha esdevingut, per la majoria dels entrevistats,

*"una mena d'espectacle on predominen els discursos superficials, els enfrontaments artificiosos, el tacticisme, els atacs injustificats, les travetes etc."*

Els enfrontaments partidistes, en aquests sentit, estarien

*"massa contaminats pels interessos electorals o de poder dels partits"*

i, en canvi,

*" massa poc orientats per valors col·lectius, per les diferents percepcions de quin és l'interès general".*

- Enllaçant amb aquesta idea, també es percep els partits com a *"màquines de poder"* i com a *"agències d'ocupació"*:

*"no hi ha la percepció que els partits siguin plataformes de transformació social, sinó que més aviat s'han anat convertint en trampolins per a ocupar càrrecs político-professionals, plataformes a*

*través de les quals la gent obté posicions determinades en la societat".*

- A més a més, haurien contribuït a desactivar una societat civil puixant, activa, compromesa, participativa. Dos entrevistats denuncien la responsabilitat d'alguns antics dirigents socials que després de la transició van fer el salt a la política institucional i que, un cop havien ocupat el càrrec, es dedicaren a desactivar els moviments socials per la via del descrèdit: *"són uns protestons"*; de la deslegitimació: *"no teniu base representativa"*; de la compra (polítiques clientelars); i amb arguments tant irrefutables com *"ara manem nosaltres"*.
- S'assenyala, també, *"la poca porositat i democràcia interna dels partits"*. Hi ha la sensació que la disciplina interna coarta la llibertat dels militants:

*"sembla que hakis de dir amén a tot. No hi ha espai per l'autonomia, per la reflexió crítica, pel debat intern... Si l'altre partit diu A tu has de dir B i no hi ha més a discutir"*.

- En una línia similar, s'apunta que els partits només donen espai per a aquells que des de joves decideixen fer carrera política dins del partit. Abunda la sensació que els joves entren en política *"per fer carrera personal"*, que

*"aquell que comença amb 18 anys, ho fa per anar pujant"*

i que, en tot cas, només aquests aconseguen fer-se un espai dins dels òrgans directius.

- En aquest sentit, la figura del polític professional pateix un descrèdit creixent. No hi ha la percepció que els càrrecs s'ocupin en funció de les

aptituds personals, sinó de les fidelitats partidistes i l'ambició personal. A més a més, els polítics es perpetuen eternament al poder, ocupant un lloc de responsabilitat rera l'altre. Hi ha qui es refereix als polítics professionals com a *"taps"* i *"velles glòries"*, que convindria apartar de la primera línia de la política per deixar pas a noves generacions.

- Només un parell d'entrevistats es manifesten obertament contra aquesta percepció dels polítics: segons la primera,

*"aquesta imatge que es transmet dels polítics és manifestament injusta. Conec a molts polítics i la majoria són gent amb compromís social i molt preparada, que penca molt i que a més a més cobra molt poc per la feina que fa".*

L'altra en canvi, els reconeix la responsabilitat d'haver generat desafecció a partir del seu comportament, però en canvi no dubta de les bones intencions i la vàlua personal de la major part de la classe política.

- Algunes persones, a més a més, matisen: part de la *"culpa"* que la gent percebi la política d'aquesta forma tant negativa és dels mitjans de comunicació. Segons aquest argument, molt estès entre els entrevistats, els mitjans de comunicació alimenten aquesta imatge de la política com un espectacle, buida, superficial. Contribueixen a la banalització i la ridiculització de la política:

*"Busquen la notícia, el titular... no permeten que s'aprofundeixi en res. Només fan notícia de les 'misèries' de la política. Són aspectes de la política que existeixen, però que no ho són tot, i en canvi els mitjans només presten atenció en aquest tipus de coses més superficials".*

*Raons relacionades amb la manca d'autonomia del poder polític:*

- Moltes persones assenyalen que el poder polític es troba "**capturat**" per part de grans interessos econòmics. En aquest sentit hi ha qui lamenta la connivència d'interessos entre els poders polític i econòmic i el rol marginal de la ciutadania. Es posa com a exemple el poder de convocatòria del poder econòmic i es compara amb el de la societat civil:

*"el director general de La Caixa és capaç de citar l'alcalde de Barcelona al seu despatx i aquest apareix. Si nosaltres (societat civil organitzada) fem el mateix, no vindrà ningú".*

Una altra afirma, que

*"potser tindria més sentit votar als dirigents de La Caixa, o de Telefónica... que són els que manen de veritat!".*

- També s'apunta, majoritàriament, que les alternatives entre els partits polítics s'estan diluïnt:

*"costa diferenciar entre els partits polítics. La gent no acaba de veure quines conseqüències té el fet que governin els uns o els altres. Les variacions són marginals".*

Aquest fet tindria a veure, sobretot, amb l'escàs marge de maniobra dels governs: la globalització, el pes de les institucions polítiques transnacionals i la capacitat d'incidència dels grans poders econòmics haurien reduït molt la capacitat dels governs per plantejar alternatives. La política, doncs,

***"s'ha convertit en la mera administració de l'estat de les coses".***

- No obstant això, hi ha qui apunta que l'escàs marge de maniobra perd força com a argument en la mesura que un s'apropa al poder. És a dir, qui ocupa càrrecs de responsabilitat o pot observar la política d'aprop o des d'una posició privilegiada és capaç d'entendre millor les dificultats inherents al l'exercici de la política.

*Crisi i canvi de valors en la societat:*

- Ara bé, no tota les "culpes" de la desafecció se centren en el comportament dels polítics o dels governs. Una part molt important de les persones entrevistades també apunta raons relacionades amb canvis culturals de fons:

***"l'increment de l'individualisme, de l'hedonisme, de l'immediatisme. Ho volem tot i per ara mateix. Tot plegat no encaixa amb la política, que per definició demana aprofundiment, visió estratègica, processos a mig i llarg termini, compromís, esforç, etc."***

Es fa referència a un estat de

***"crisi dels referents morals i polítics globals, relacionats amb la post-modernitat"***.

La pèrdua de valors com la solidaritat, la tolerància, el respecte a l'autoritat etc., especialment entre els joves, serien la conseqüència d'aquestes transformacions culturals. Hi ha un entrevistat que, portant la discussió al terreny electoral, afirma que s'ha produït un canvi d'elector. El ***"nou elector"*** seria un elector cada cop més

*"individualista, egoïsta i instal·lat en la cultura del no. S'interessa només pel què l'afecta directament, no es preocupa per la factibilitat de les coses, de si hi ha pressupost o no; i valora més la transferència directa o indirecta de recursos, que les polítiques adreçades a la col·lectivitat."*

- Es parla, també, de la manca d'educació democràtica i de la manca de cultura democràtica.

*"La democràcia és un sistema en constant perfeccionament, que requereix de la implicació decidida i constant dels ciutadans. D'altra banda, la democràcia per si sola no resol res, doncs només és un marc en el qual resoldre -activament- problemes i arribar -col·lectivament- a acords: pel fet d'estar en democràcia no canvien les relacions de producció, per dir-ho en termes marxistes".*

En definitiva, segons aquesta perspectiva, mancaria educació sobre què significa la democràcia i què exigeix als ciutadans en termes d'implicació política.

- Una altra línia explicativa apunta a l'augment del benestar socio-econòmic de la gent, fet que comporta que en general se senti satisfeta i es conformi. Una part significativa de la nostra societat ha assolit un cert nivell de benestar socio-econòmic individual que el porta a desconectar dels temes públics. Hi ha qui diu que

*"la gent és intel·ligent. Si tingués motius greus per mobilitzar-se ja ho faria. Com que no els té, no ho fa".*

Per contra, un entrevistat manifesta certa incomoditat amb la percepció

que diu tenir respecte aquest benestar:

***"som molt més rics i exigents, però la societat continua sent profundament inculta, sense cultura democràtica".***

*Desencaix entre discursos/promeses i pràctica política/resultats:*

- La majoria apunta a un distanciament profund entre el discurs dels polítics i les preocupacions i necessitats reals de la gent:

***"la desafecció denota una separació entre la política i la vida real, un desencaix entre el discurs polític i el que la gent espera".***

Això pressuposa l'existència de dos móns paral·lels, que actuarien de forma independent un de l'altre: els polítics es preocuparien de les seves coses i la vida i les necessitats dels ciutadans anirien per una altra banda. Un entrevistat es refereix al "*soroll*" que fan els polítics:

***"discussions llargues sobre coses possiblement inclús importants, però que no acaba d'interessar a la gent".***

- Això va acompanyat d'una percepció d'incompliment sistemàtic dels programes electorals. Hi ha una sensació molt estesa, sobretot entre la societat civil organitzada i alguns empresaris, que les els programes "*hi són per a ser incomplerts*". Com diu una persona entrevistada,

***"per més que lluitem durant anys i anys no avancem".***

Entre col·lectius implicats, però també des del món empresarial, s'acusa els polítics de no complir la seva paraula. S'aporten com a proves elements tant dispars com la construcció del 4rt cinturó -planificada per primer cop durant els anys seixanta-; la cèlebre frase de Zapatero "*aprobaré el*

*Estatuto que salga del Parlamento de Catalunya*"; o la política de planificació territorial de Catalunya.

## **Raons conjunturals**

*La política com a circ:*

- La majoria dels entrevistats deplora la política catalana dels darrers anys: picabaralles entre els partits membres del govern, l'esgotament produït pel debat a l'entorn de la reforma de l'Estatut etc. generen cansament i certa incapacitat per seguir i entendre els processos polítics. Alguns es refereixen al *"teatre deplorable dels polítics"*. D'altres ho anomenen *"espectacle trist"*.
- Les aliances postelectorals no sempre es comprenen i/o s'aproven. *"Pactes contranatura"* o investiment de candidats que no es perceben com a guanyadors del procés electoral contribuirien a refermar la sensació que *"la política és una farsa"*.
- Certs programes televisius *"com Polònia fan un flac favor a la democràcia"*, en la mesura que contribueixen a la ridiculització de la política. Altres països poden digerir la sàtira política, però

*"la manca de cultura democràtica del nostre país provoca que aquest tipus de programes facin més mal que bé"*.

*Manca de lideratge*

- És molt estesa la percepció que els líders polítics actuals són *"de baixa categoria": ja no hi ha grans estadistes com abans"*. Una sensació que molt sovint va associada a la incompetència: *"no fan res!"*. Amb paraules d'un entrevistat:

*"tot plegat és un problema de lideratge polític, des de Pujol no hi ha hagut cap altre líder amb visió de país ni cap que es perfili com a possible successor".*

En altres entrevistes s'esmenten, com a exemples de polítics d'alt nivell que avui suposadament ja no tenim, a Pasqual Maragall i a Felipez González.

## CONSEQÜÈNCIES PREVISTES

Què pot passar si no s'emprenen mesures? Quins riscos planteja el creixent distanciament entre ciutadania i política? Hi ha raons per almar-nos o bé l'estabilitat i la solidesa del sistema es poden donar per descomptats? La suposada crisi de la política convencional es compensa per altres vies?

- En general, hi ha una tendència a dir que, *"malgrat tot, no hi ha motius per almar-se"*. És a dir, la continuïtat de la democràcia no està en perill, el sistema segueix funcionant de forma més o menys satisfactòria. No es creu que *"s'estigui anant cap a cap mena de totalitarisme"*.
- Tot i això, la majoria coincideix a dir que *"sí hi ha motius per preocupar-se"*. Sobretot per les possibles tendències futures. En aquest sentit, s'adverteix del risc d'eclosió de projectes polítics autoritaris, populistes etc. en moments de crisi econòmica i política:

*"Que apareguin messies, salvadors, pàtries, populismes... Les alternatives als partits polítics tradicionals, als que tenim ara, són perilloses"*.

- També s'adverteix del risc de solucions mercantilistes, és a dir, el segrest de la política per part dels mercats

*"...i els mercats, ja ho sabem, generen grans*

### ***desigualtats socials***".

- Hi ha un parell d'entrevistats que neguen que aquest fenomen hagi de tenir necessàriament cap conseqüència negativa sobre el funcionament del sistema:

***“l'important és estar atents a que el llindar del distanciament no se superi; però, per ara, no hi ha motius per a preocupar-nos; sí, tinc una gran confiança en l'estabilitat d'aquest sistema”.***

### **RESPOSTES, SOLUCIONS, MESURES**

Quines mesures es poden emprendre per tal de donar resposta a aquest fenomen? Reformes institucionals? Reformes en els partits polítics? Mesures educatives i pedagògiques? Mesures de democràcia participativa? Quin pes hauríem de donar als diferents tipus de mesures?

#### *Reformes institucionals:*

- Llistes obertes. S'esmenta la possibilitat d'atorgar percentatges de representació a cada llista, en lloc d'obrir la possibilitat de que l'elecció sigui nominal, ***“ja que això suposaria un excés de personalització de la política”***. En general, però, es veu important i urgent augmentar les possibilitats de tria per part de l'elector i disminuir el poder dels aparells de partit. Algú constata que aquesta mesura resulta urgent en l'àmbit municipal. D'altres, però, veuen en les llistes obertes un perill per raons de corrupció i clientelisme.
- La limitació de mandats i limitació de la professionalització dels polítics és un criteri àmpliament compartit: ***“els polítics ocupen massa càrrecs durant massa temps”***. És bo i s'ha de promoure el pas fluid de la política

a l'àmbit privat i viceversa. En canvi, algú diu

*"no entendre aquesta obsessió per la limitació de càrrecs. Quan a l'empresa les coses van bé, ningú no pensa en limitar el càrrec del director general".*

- Paral·lelament, hi ha una preocupació general per millorar el funcionament dels partits polítics, a fi de garantir més democràcia interna. Cal evitar que els partits siguin percebuts com a *"màquines de poder"* i *"agències d'ocupació"*. Cal evitar la imatge que els partits només governen pels seus. Cal obrir els partits a la societat.
- En general, es fa referència a possibles mesures de reforma de la llei electoral amb l'objectiu de donar més pes a la ciutadania. Algunes persones entrevistades esmenten que aquestes mesures haurien de permetre evitar, en la mesura del possible, *"pactes contranatura"* o simplement *"no desitjats per l'electorat"*.
- Un entrevistat considera la possibilitat d'introduir el vot obligatori com a mesura per reduir l'impacte de les desigualtats socials.
- Alguns esmenten mesures per garantir que la designació de càrrecs de responsabilitat en òrgans polític-administratiu *"es faci per criteris de capacitat i no d'adscripció política o de fidelitat partidista"*.
- S'esmenten, freqüentment, mesures orientades a *"incrementar la transparència política"*

#### *Reformes administratives*

- Es defensa la millora de l'eficiència administrativa i de la qualitat dels serveis. Hi ha qui denuncia que les administracions públiques no han sabut adaptar-se als canvis com ho fan els agents del sector privat: *"Cal*

*sacrifici i personal qualificat per a emprendre reformes i gestionar canvis”.*

#### *Mesures de democràcia participativa*

- Tot i que no tothom coincideix en la seva conveniència, alguns sí que n'apunten les potencialitats. En general, la democràcia participativa genera i enforteix la cultura democràtica d'una societat, que al seu torn, estarà molt millor preparada per **“controlar”** la política. En aquesta línia, és imprescindible enfortir els moviments socials de base. Tot i així, hi ha qui encara té reserves:

***“Compte! En temes concrets i tenint en compte la representativitat dels participants!”***

#### *Enfortiment de la cultura democràtica: educació i pedagogia*

- Cal més educació a les escoles. Educació en valors i educació en continguts de caràcter polític. S'està fent poc i el desconeixement dels joves respecte la política **“és flagrant”**.
- D'altra banda, mitjans de comunicació i polítics han de fer un esforç pedagògic i explicar millor l'acció de govern. Això implica

***“evitar simplificacions, propaganda i contrasenyes electoralistes”.***

- Finalment, cal promoure la cultura de l'esforç i l'abnegació en els propis cercles polítics.

***“Han d'aprendre a suar de valent, a sacrificar-se, com ho fa el sector privat”.***

#### *Mitjans de comunicació:*

- Els mitjans tenen una gran responsabilitat en la problemàtica de la desafecció. Molts entrevistats reclamen incentivar algun codi deontològic des del qual reconeguin la seva responsabilitat en generar cultura democràtica.

#### *Formació de líders:*

- Alguns esmenten, també, ***“promoure la formació de líders (capdavanters i càrrecs intermitjos) capaços de situar-se al capdavant del país”***. Això, un cop més, requereix una educació de qualitat i una formació especialitzada.

#### *Altres propostes*

- Alguns esmenten la necessitat de superar el debat identitari i donar més èmfasi a les qüestions socials.
- Hi hi qui proposa millorar els sous dels polítics i emprendre mesures que facilitin el seu retorn a la feina o la seva jubilació. En canvi, n'hi ha que creuen exactament el contrari, que els sous són, en alguns casos, excessivament alts.